

EVANG. EGYZHÁZ ÉS ISKOLA.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN.

Előfizetés díja:

Egész évre . . . 12 kor.
Fél évre 6 „
Negyedévre . . . 3 „
Egy szám ára 24 fill.

Kiadótulajdonos és szerkesztő:

VERES JÓZSEF.

Felolós szerkesztő:

HAJTS BÁLINT.

Hirdetés díja:

Egész oldal . . . 16 kor.
Fél oldal 8 „
Negyed oldal . . . 4 „
Nyolczad oldal . . 2 „

A bibliai olvasókönyv.

Együttal felelet Bereczky S. „Az iskolai biblia“ cz. cikkére

Bereczky Sándor úr végre e lap 1. számában nyíltan is hozzászólott e fontos vallásoktatási kérdéshez és én őszintén megörültem azon bevezető nyilatkozatnak, hogy: „az álnévű támadásra teljes nyíltsággal felelek.“ E lap m. é. 49. számában közzétett cikkem ugyan csak elveket támad, a kérdés elvi tisztázásához kíván hozzájárulni és — e lap olvasói mind tanúim lehetnek — nem mutatja azt, hogy engem a dolog „felbőszített.“ Amaz álnév is Bereczky úrra nézve nem volt álnév, mert ama cikket ugyan akkor majdnem szószerint beküldtem a Luther-társaságnak teljes nevem alatt. Sok esetben, sajnos, épen a név és méltóság dönt és nem az ok, és ha ezt saját nevemről nem tehettem föl, mégsem akartam az elvi kérdésbe semmiféle személyes momentumot keverni. Addig, míg elvi kérdést vitatunk, mindenkinek joga van az álnévhez; Bereczky úrnak kötelessége volt kitenni a nevét, mert személyeket támad. Mégis örültem a „teljes nyíltság“-nak. De az öröm rövid ideig tartott. Én féltéken, távoltartottam az elvi kérdéstől minden személyi vonatkozást; ellenben Bereczky úr, mielőtt még felelne, jónak látta az ügyet az elvi magaslatról lehúzni arra a színvonalra, a melyen ő jól érezheti magát; jónak látta előrebocsátani az ily értelmű bevezetést, ne higgyetek neki, mert ő „pro domo“ beszélt. Még inkább elcsodálkoztam azon, hogy ő vállalkozik a Hetvényi, Adorján és Jausz által szerkesztett Bibliai Olvasókönyv történetének megírására. Megköszönhetnék e figyelmet, ha nem volna benne csak olyan köszönet mint abban, hogy Janssen a reformáció történetéről is irt. Bocsanat e hyperbolikus hasonlatért, de Bereczky urat nem sérítheti az, hogy a meny-

nyivel kisebb a Bibliai Olvasókönyv ügye a reformációnál, annyival kisebb ember is ő Janssennél. Mégis megköszönöm a figyelmet azzal, hogy történetét kiegészítem még néhány adattal, melyek még a „teljes nyíltság“-hoz hozzátartoznak. Igaz ezt meg ő nem fogja megköszönni, mert annyiban van ő benne Janssen vonás is, hogy kitünően ért némely fontos tény elhallgatásához.

Az evangélikus vallástanárok értekezlete ez előtt negyedfél évvel elfogadta azon elveket, melyeket mi, megelőző 2—3 évi stúdiumunk eredményeként előterjesztettünk és egyikünk külön füzetben részletesen megokolt, és megbizattunk ily könyv szerkesztésével. Ez volt az első — nagy hibánk! Mert micsoda is az a „vallástanárok értekezlete?“ Hiszen még azt is megteszik, hogy összejönnek! Összejönnek saját költségükön, tanácskoznak azon, hogy miképen tarthatna lépést a vallásoktatás is az általános oktatásügy fejlődésével! Rajztanárok, tornatanárok szövetkezhetnek, tanácskozhatnak, de a vallástanárok, a kiknek kezében van egyházunk jövője, ne mozduljanak! Vagy talán az a bűnük, hogy nem tetszett nekik egy olyan vallásoktatási tanterv, mely már meglévő s kész tankönyvek alapján állítottott egybe; ellenben egy olyan, ezután csak készitendő tankönyv mellé állottak, a melynek elveit előzetes stúdium és megvitatás után állapították meg? Nem voltam jelen amaz értekezleten, de Bereczky úr ott volt és a jegyzőkönyvet ő is hitelesítette. Úgy hallottam azonban, hogy Bereczky úrnak akkor még nem volt nézete.

Miután a könyv elkészült, két vallástanár alaposan megbirálta, az egyik több ives levélben, a másik szintén terjedelmesen, megokolt javaslatokban. Amit e két bírálatból értékesíthettünk a könyv javára, azt értékesítettük. S a „tervezet“ az egyetemes tanügyi bizottság elé került. A terve-

zetet olyan bírálónak adták át, a ki elvi ellensége minden bibliai olvasókönyvnek és a ki hozzá még nem didaktikai, hanem vallástörténeti szempontból vizsgálta a tervezetet.¹⁾ Mindazáltal ezen bírálatból is tanultunk még. A tanügyi bizottság azzal, hogy „tervezetet“ nem bírál, ama bírálatot nem olvastatta fel, azt magáévá nem tette (igy mondta nekem egy bizottsági tag,) nyilván: mert maga sem tartotta azt a bíráló elvi álláspontja miatt elfogulatlanak. A ki a zenét csak kellemetlen lármának tartja, alig képes akármely zeneköltőről igazságosan itélni. En nem voltam azon bizottsági ülésen sem, de Bereczky úr talán ott is jelenvolt, mindenesetre jobban értesülhetett, mint mi. De Bereczky úrnak, akkor sem volt még nézete.

Az újabb javítások után az volt a tervünk, hogy a könyvet kiadjuk és nyomtatásban terjesztjük az egyetemes tanügyi bizottság elé, csak úgy, mint Bereczky úr tette minden tankönyvével. Csak-hogy a mit Bereczky úrnak szabad tenni, azt nem volt ám szabad nekünk! Ez volt a másik hibánk; a melyet azonban akkor még nem tudtunk. Kezünkben volt már egy igen előkelő budapesti kiadónak kedvező ajánlata és szerződésive, az utóbbi aláírás végett. Ekkor, az utolsó perczen, az aláírás előtt kapjuk a félhivatalos értesítést, hogy a Luther-társaság hajlandó kiadni a könyvet; értesülünk egy magánlevélben arról, hogy csak a társaság kiadványaként terjedhet könyvünk igazán és számíthat sikerre. Nem így volt Bereczky úr? Vagy rosszul értettük volna akkori szives sorait? És még olyasmit is hallottam, hogy: ha másut adjuk ki a könyvet, hát majd lesz tanügyi bizottsági kritika! Mi tehát engedünk a szives felhívásnak, beküldjük elveinket, azután megkötjük, ünnepélyesen aláírjuk a szerződést, a melynek értelmében a társaság „haladéktalanul gondoskodik a szakbírálatról s a szerkesztők kötelesek munkájokon a bírálat által kívánt módosításokat eszközölni; s hogy a vallástanárok az olvasókönyvet már a jövő iskolai évben használatba vehessék, a Luther társaság azt f. é. (1902.) május hó végéig kellőképen meghirdeti s lehetőleg július hó végéig

kiadja.* Az egyik szerkesztőtárs azon kívánságát, hogy foglaljuk bele a szerződésbe még egyszer elveinket, én azzal némitottam el, hogy hiszen úgylis beterjesztettük már. Mea culpa! Nemde igen „élelmesekek“ vagyunk? Bereczky úrnak ekkor sem volt még nézete

Azután beküldjük nyomdakész könyvünket, ez kiadatik bírálatra, természetesen Bereczky úrnak és — Bereczky úrnak immár van nézete és meggyőződése! Milyen nézete? Természetesen pontrólpontra homlokegyenest ellenkezője annak, a mit a szerződés előtti beterjesztésünkben, mint elveinket félremagyarázhatatlan módon megállapítottunk, ellenkezője még a névnek is, a mely pedig a szerződésbe is belekerült. En ama bírálatot mindmáig nem láttam, de egy kiszivárgott hír szerint az is benne volt, hogy az új könyvnek nem szabad feleslegessé tennie a bibliai történeteket (hozzátehetette volna: megjelent 1891., ára 80 f.) Azonközben az egyetemes tanügyi bizottság is — Bereczky úr szerint — „meghozta határozatát,“ a melyről Bereczky úr nagy szerényen elismeri most azt, a mit kezdettől fogva sejtettünk, hogy az az övé, noha a bizottságnak ő sem tagja. Azután az egyetemes gyűlés a javaslatot (csak) „tudomásul veszi“ és — célnál vagyunk. Bereczky úr nagyon szerény, midőn csak azt mondja: „én az élelmességnek nem vagyok ellensége.“ Mi pedig azért vagyunk „feletébb élelmesekek,“ mert tankönyvünkkel megtettük előre azt az utat, a melyre az övéi csak használatba vételök után léptek.

És szerződésünk? Nemrégiben a szűkebbkörű bizottság, részben ismét „Bereczky Sándor erre vonatkozó véleményes jelentésének“ tekintetbe vételével kimondotta, hogy ama „tájékoztató javaslat“ szerint a módosításokat eszközöljük. Jól értjük meg: nem az kívántatik tőlünk, hogy azon elveket, melyek felfogásunk szerint a szerződésnek természetes alapja, a bibliai olvasókönyvben helyesebben alkalmazzuk, hogy ezt a hiányt pótoljuk, azt a felesleges részt elhagyjuk; tehát nem arról, a mit mi, és talán nemcsak mi, a szerződésben említett „módosítás“ néven érthettünk, hanem — a mint ama bírálatnak és ama szakvéleménynek és ama véleményes jelentésnek szerzője maga most, cikkében elismerésre méltó nyíltsággal mondja — „új könyv“-ről van szó, olyanról, a melynek alapelvei homlokegyenest ellenkezőnek a kiadásra elfogadott könyvünkkel. Le-

¹⁾ Azért kívánta e bírálat például Amos könyve első két fejezetének felvételét (tessék elolvasni: 16 versben, 21 földrajzi név és valami 8 történeti célzás, melyet a theologus sem ért meg egészen;) kívánta Jób 3, 4—10 felvételét, melyben születése napját, fogantatása éjszakáját átkozza meg: helytelenítette többek között azt, hogy az időszi táblában „Ezsaiás könyve (40—65)“-öt irtunk (talán „deuterocesajá“-t) sat.

hetnek, a kik hamar készek az ilyen „módosítások“-ra s a velök járó irányváltoztatásra; mi nem tudjuk megtenni — „élelmességből,“ és ugyancsak mert „élelmesek“ vagyunk, lemondunk a szerződésről s vele azon előnyről, hogy a tiszteletdíjból fedezhettük volna legalább utiköltségeinket, a másoltatási és egyéb kész kiadásainkat. Azt, hogy éveken keresztül azon fölül időt és munkát szenteltünk az ügynek, talán szinten élelmességünknek tudja be az, a ki talán: a hány esztendő — annyi tankönyvet irt és Scyllat Charybdist kikerülve — persze élelmesség nélkül — partra jutott. Risum teneatis amici!

Bevallom, hogy a mikor a vallástanárok az olvasókönyv szerkesztésével hármunkat megbiztak, volt személyi aggodalmam és én gondoltam később Bereczky úrra. De ez aggodalmak elnémultak és én is vállalkoztam a keresztülvitelre, mert két dologban tévesen ítéltem. Sokkal kisebbre becsültem Bereczky úr tekintélyét és — mondjuk egyszer róla is — „élelmességét.“ Hogy ebben, mint most látom, tévedtem, az részben az ő becsületére válik. Azután meg sokkal nagyobbra becsültem benne a jóra való munkásságból fakadó igazi öntudatot, a mikor feltételeztem, hogy ő elefelejtí azt a bírálatot, a mely egy különben nem kifogástalan könyvet „a sárga földig lebírált.“ És hogy ebben tévedtem, az talán egészen az én becsületemre válik. Mert az a lebírált könyv Bereczky úr egyik könyve volt és az a bíráló — nem én voltam, de olvasókönyvünk egyik szerkesztője. „Ime itt van a támadás nyitja. Hinc illae lacrimae.“

Hanem ezt végezzék el Bereczky úrral azok, a kiket illet, magok, épúgy, mint a vallástanárok értekezlete, a kiknek kezébe sajnálattal bár, de köszönettel is visszaadom megbízatásomat. Alaposan elment a kedvem a tankönyvszerkesztéstől; látom, hogy erre „felettébb élelmes“ természet nem alkalmas. Eléggé kellemetlenül éreztem magamat oly helyzetben, a melyben egy „kis Janssen“ legalább a látszatra hivatkozhatott és a mikor ő ezt a helyzetet „a sárga földig“ kihasználta. És miután most célját érte, reményilem tőle, hogy nem kényszerít többé a személyi apologia vagy polemia terére. Csak még arra feleljen kérem, hogy miért számított minket, engemet is az Ön „hangulatesinálási iskolájához,“ melynek „hivei a maguk ügye mellett sippal, dobbal, nádi hegedűvel hangulatot csinálni igyekeznek.“

1899-ben jelent meg Hetvényi cikke e lapban és a multkor az enyém; mindkettő a legkisebb személyi kérdést még távolról sem érintette. A közbeeső években ki irt e kérdéstről akár ezen, akár más lapban? Meg tud erre Bereczky úr felelni? Vannak emberek, a kiket vég nélkül bánt minden nem tőlük származó eszme, de ettől még sem tudnak szabadulni. Ugy nézem hát, hogy ez az eszme maga csinál hangulatot ő bennök és ben-sejökben zeng a sip, dob és nádi hegedű. Ha úgy volna, akkor bátran bevallhatja, mert biztosítom, hogy ez a belső „zengés“ már teljesen az Ön becsületére válnék. A helyett pedig, hogy „Fileon eljárásának elméletéről“ ír, jobb lesz, ha egyelőre saját eljárásáról egy kissé elmélkedik.

Es most, miután a — nekem legalább — szent ügybe senki sem keverheti bele többé az önzés gyanúját, miután a „Bibliai Olvasókönyv“ ügyében kötött szerződésnek végleges felbontását kértük és ezzel Bereczky úr kezéből is kiesett az a por, melyet igazi érvek helyett továbbra is az olvasók szemébe hinthetett volna: most valósággal föllelegzem és kétszeres örömmel szállok sikra az ez ügyben helyeseknek megismert elveért. Mert higgye meg Bereczky úr, hogy ez az ügy, ha igazán megismerte az ember, hosszabb időt is érdemel, mint a mily idő alatt némely bírálat, szakvélemény, javaslat vagy véleményes jelentés elkészül.

Megérdemli a vele való törődést akárhány név is. Például az, a melyen kívül „nem is adott emberek között ég alatt más név stb“ és nem kis mértékben a Biblia neve is. Ó- és újszövetségi nyelvhasználat szerint is ép úgy, mint a logika szerint: a név valaminek nyilvánvaló lényegét jelenti Azt hiszem, csak a vita „keményítette meg“ Bereczky úr fülét és — szívét, mert hiába a Biblia névnél ez is bele szól. És ő, mint tankönyvek szerzője, nem ismerné a „Szemelvények“ és a „Kivonat“ különbségét. De ő ezt írja: „Az Iskolai Biblia Bibliai Olvasókönyv és a Bibliai Olvasókönyv Iskolai Biblia“ és hozzáteszi, hogy mindkettő egyúttal „Kis biblia.“

Milyen rettenetes fogalomzavar! Bereczky úr, a ki lelkiismeretes tanulmány alapján való bírálatra vagy szakvéleményre vagy javaslatra vagy véleményes jelentésre szólított fel (ez a négy persze hogy egyenlő és célja is egy.) nem tudja, hogy immár száz éve tart a harc; azt sem tudja, hogy első sorban a névért folyt, nemcsak a név-

ért mint ilyenért, noha ez is „megérdemli,” hanem a vele összeforrott fogalomért. Bibliai olvasókönyv néven olyan, tisztán az iskolának szánt tankönyvet értünk és ezt Bereczky úron kívül mindenki, a ki a dolgot ismeri, tehát olyan tankönyvet, a mely az egy — vagy többnemű iskolában tárgyalható kisebb-nagyobb számú szöszereinti bibliai szemelvényeket tartalmazza. Ellenben az Iskolai Biblia, vagy olyan teljes biblia, a melyeket egyes bibliatársulatok (a brit is) kisebb, úgynevezett iskolai alakban adnak ki, de csak jegyzékekben neveznek e néven, a mely tehát — ismétlem — csak olyan teljes biblia, mint akár az „oltári” vagy „szószéki” biblia; vagy pedig — és ezen értelemben van e névről itt szó — olyan valóságos biblia, melyben csakis a kiskorúaknak nem való helyek nincsenek meg, vagyis a mely csak a családban föl nem olvasható részeket mellözi. Az utóbbi ennél fogva csonka biblia, biblia „in usum Delphini.” Azt, hogy ez a könyv csak szemelvényeket tartalmaz, a név semmiképen nem mondja, pedig a név arra való, hogy a megnevezett dolognak lényegét jelezze. Ez Iskolai Bibliának akár rejtett, akár nyílt célja az, hogy a teljes bibliát ne csak az iskolából, hanem mindenünnen kiszorítsa; és erre a név, mely amaz első helyen említett teljes bibliák nevével azonos, nagyon jó eszköz is. Azért az első Iskolai Bibliák szerzői nem is voltak a teljes biblia nagy barátai; mégis többet értek e régi német Schulbibekek, mert őszintén megmondották, hogy mit akarnak, rendesen hozzá tették: „iskolai és házi használatra vagy épülésre.”

Hanem Bereczky úr ezt írja: „Ha látta a jelesebb és leginkább — Iskolai Bibliákat stb.” Ha ez azt jelenti, hogy akár a legtöbb, akár a legjelesebb ilyen német munkák címe „Schulbibel”: úgy hamarjában nem olvastam mondást, mely nagyobb ignorantiát és vakmerőséget árulna el. Kénytelen vagyok ezt, az ügy rövid történetével és egy kis statisztikával „ad oculos” demonstrálni, mert látom, hogy Bereczky úr ismerete vagy jóakarata ebben igen hiányos.

1802-ben jelent meg Nat orp Kleine Bibelje a „wissbegieriger Christ” számára; 1803-ban Scherer Kleine Bibelje „auch für Erwachsene brauchbar” és e két neveléses tákolmánnal külföldi hitsorsosaink örökre eltemették a Kisbibliát. Hát mindig az legyen az átkunk, hogy a vallásoktatásban száz évvel hátrább kul-

logjunk a külföld után? Most akarnak a legsekélyebb rationalismus mezejére terelni minket? Bizony ennek a pusztai vándorlásnak is elmúlt már a 40. esztendeje! Vagy a római katolikusok Kis bibliájára áhítózunk, a mely sem nem Kivonat a bibliából, sem nem Szemelvények gyűjteménye, hanem történetek, dogmák, szertartási mesék stb. keveréke?

Nézzük azonban a többi nevet. Mellőzöm az úgynevezett családi bibliákat, mert úgy látom, hogy ezeket Bereczky úr sem kívánja, legalább egyelőre nem; mert gyanús, hogy a Schwanden-Harusi Familienbibel mégis felhozza. A „Kivonatok” (Auszüge) már mindjárt a névvel kezdik a hamisságot, mert nem Kivonatok, a szó rendes jelentése szerint, hanem csak abban az értelemben, hogy némely csekély számú bibliai részt elhagytak, „kivontak” (!); attól a becsületes névtől „rövidített (megcsontított) Biblia” mégis fáztak. Ezek közül a legnevezetesebbek voltak: Kritze (1830. csak az ó-szövetség; für Schule und Haus), Sparfeldé (1845. für Schule und Haus), Voigté (1864.) egy nevtelenül megjelent (Wirth leányiskolai tanáré, 1868. für Schule und Haus,) Lahrsené (1883) Azt tartom a külföld már el is felejtette, nem olvastam még, hogy Voigtén kívül (2. kiad. 1876) még egy, második kiadást ért volna. Ezeket bizonyára Bereczky úr sem akarja ajánlani; noha lényegük szerint ugyanarra a célra valók, mint az Iskolai Bibliák.

Nézzük a Schulbibekek sorát. Az első volt a leghirhedtebb is: Zerrenneré (1799. „auch für andere verständige Bibelfreunde!”), mely a Kisbibliákkal együtt az egész ügyet jó félszázadra teljesen kompromittálta. Csak lassankint mertek előállni a „Kivonatok”: és csak Thudichum (1870. für Schule und Haus) és a lipesei Hofmann (egyszersmindenkorra: Hofmann az, 1875.) próbálta ismét használni az erősen diszcreditált nevet²⁾ Az utóbbinak könyve sok hibája mellett is, főleg a szerző pártállása folytán elterjedt, de nem ám Iskolai Biblia néven. Az 5. kiadás (1898) előszavában, Bereczky úr, a ki

²⁾ Nézze meg Bereczky úr a Hofmann-félet jól: a szöveg a nem revidált Luther-féle; a bibliai könyvek sorrendje fel van forgatva; a történeti egymásután volt mérvadó és ezért az egész zsoltárkönyv az ország kettészakadása előtti időbe tétetett, az egész Ezsaiás könyv a fogság előé stb. Ez a könyv egyesít magában bibliaismeretet, bibliai történetet; bizony, Bereczky úr, bibliai történeteket is!

remélem legalább a prospektusokat és előszókat tette tanulmány tárgyává, a következőt olvashatja: „Az ez évi eisenachi konferencia egyházi okokból megütközött az Iskolai Biblia néven és mi nem monóhatjuk egyes aggodalmait alaptalanoknak.“ Ezért az eredeti mellékcímét megtették főcímné (Biblische Geschichte und Lehre in urkundlichem Wort etc.) és az eredeti Schulbibel név ott szégyenkezik a címlap alján, hogy a könyv mégis mint 5. kiadás szerepelhessen. Ugyánezen változáson ment át a brémai Iskolai Biblia, mely Bereczky úrnak leginkább imponál. 1894-ben jelent meg először, csakugyan „Schulbibel“ néven azzal a mellékcímmel: „die Bibel im Auszug für die Jugend in Schule und Haus.“ De már 1895-ben ugyanazon könyv új címlappal mint „Biblisches Lesebuch“ került forgalomba. És 1896-ban „A bibliai olvasókönyv (Iskolai Biblia)“ című füzetben a kiadók beismerik, hogy „ugyan az a könyv némileg változtatott alakban, de ugyanazon szöveggel Bibliai Olvasókönyv stb. címen is megjelenik“ A némi változtatásnak ugyan alig van némi nyoma,³⁾ t. i. a címlapon kívül, de hát a helyes cím megvan. Nem hiába készült ez a könyv kereskedők városában, az árú nem mindig a maga nevét viseli, hanem mást és pedig jobbat. És tette ezt a brémai bibliatársulat! Csodálom, hogy ezen igazán „feletébb élelmes“ iránnyal annyira rokonszenvez.

Nézzük végül a „Bibliai Olvasókönyvek sorát. 1841-ben jelent meg Schulzé, 1877-ben Hollenbergé (az egyetlen ide tartozó könyv ezzel: (für Schule und Haus,) 1889-ben a névtelen „würtembergi (Pressel készítette; „für den evang. Religionsunterricht,)“ 1898-ban a Hofmann-féle elvek szerint készült Meltzer-féle (Alttestamentliches Lesebuch. Für den Schulgebrauch,) 1890-ben a Völker-Strack-féle (für evang. Schulen,) 1896-ban a Schäfer-Krebs-féle (für den Schulgebrauch)

Az „Iskolai Bibliák“ és a „Bibliai Olvasókönyvek“ számára tekintve konstátálom, hogy

³⁾ A változtatás így történt: a címlapokat újból nyomtatták, hasonlóképen az ó-szövetségben 13, az újban 4 lapon, szűkebb sorközökkel helyet szorítottak néhány tárgyi cím számára, különben pedig az 1894-iki Schulbibel és az 1895-iki Biblisches Lesebuch minden tekintetben teljesen megegyezik. Tehát ugyanaz a könyv kétféle címmel került használatba: Bréma és vidékén mint Iskolai Biblia, másutt mint Bibliai Olvasókönyv. Hogyne volna hát igaza Bereczky úrnak, hogy az „Iskolai Biblia Bibliai Olvasókönyv és a Bibliai Olvasókönyv Iskolai Biblia.“

az utolsó 60 évben (1841. óta) megjelent: 3 Iskolai Biblia, melyek közül az első (Thudichumé) tudtommal 2 kiadást nem ért, a második (Hofmanné) más fő címet vett föl, a második (a brémai) csakhamar fölcserélte a Bibliai Olvasókönyv címmel; és megjelent 6 Bibliai Olvasókönyv. Összesen használatban lehet ez idő szerint: 7. Bibliai Olvasókönyv. 1 Bibliai Történet és Tan és — ha úgy tetszik — 1 (a brémai) Iskolai Biblia. Mégis ezek Bereczky úr szerint „leginkább Iskolai Bibliák!“ Tudniillik: kilenc közül egy! Ez az egy is csak — némelyütt! A kiadások száma tekintetében a brémai könyvet ama hirtelen átalakulás után, sajnos, már nem kísértem kellő figyelemmel; Hofmann Bibliai Történetek és Tana 23 év alatt 5 kiadást ért, Schulzé (később Klie) 50 év alatt 30-at, a Völker-Strack féle 13 év alatt 11-et.

De ép az utóbb említett Bibliai Olvasókönyv előszavára utal engem Bereczky úr azzal, „hogy a szerkesztők olvasókönyvüket azzal ajánlják, hogy megvannak benne az Iskolai Biblia jó tulajdonságai“ Milyen kis Janssen-féle forrásutalás ez! Ama nyilatkozatnak eredetileg egészen más értelme van ám; de ismerni kell eredetét! Völker berlini rektor 1889-ben egymaga szerkesztett egy Iskolai Biblia-féle könyvet (die Bibel für Schule und Haus,) a melyre az evangélikus egyházi főtanács kijelentette, hogy „oly javaslatot, mely valamely Iskolai Biblia bevezetését célozza, nem fogad el; sőt a „Bibliai Olvasókönyv első kiadását, melyet Völker Károly egymaga szerkesztett, oly irányban kell átalakítani, hogy még világosabban olvasókönyv jellegű legyen.“ Erre azután német paedagogiai folyóiratokban Völker és Strack, a kit most Völker megnyert munkatársnak, a következő nyilatkozatot tették közzé: „Magától értetődik, hogy a cím kérdését igen gondosan megfontoltuk. Döntött reánk nézve a főtanács határozata (ezt idézik.) Ezen kívánságot a 2. kiadásnak egész berendezésével teljesítettük, különösen az egy rövideszedéssel és az értelmi szakaszokra való osztással. Másrészt igyekeztünk könyvünknek az Iskolai Biblia minden jó tulajdonságát biztosítani stb. Eredetileg tehát ez nem ajánlás, hanem az első kiadásra e hallgatagon utaló magamentség!⁴⁾ És hogy mi az igazi ér-

⁴⁾ A későbbi kiadásokban azután, főleg a brémai könyv ritkuló barátainak megnyerése végett, ama nyilatkozatnak csak az utolsó mondata került; sőt az egyedül helyes címek v é g

telme ama mondatnak, azt Bereczky úr ugyanazon előszóból (én a 8 kiadás szerint idézek) az előzmények ismerete nélkül is megtudhatta volna: „Nem tanulók számára megcenzurázott, az az csonka bibliát nyújtunk, hanem paedagogiai elvek szerint szerkesztett Bibliai Olvasókönyvet.“ És ugyanott megtalálhatta volna a 4 porosz rendes zsinat (1897.) határozatát, mely egyenesen a brémai könyv ellen irányult, mivel ezt a rajnai vallástanárok máshová is szerették volna az új címlap alapján bevinni.⁵⁾

De hiszen Bereczky úr kiműfátja, hogy mindeneknek daczára a brémai könyvé az elsőség. Ennek „bizonyítékául“ felhossa „a Rajnai Provincia vallástanárainak 19. értekezetét, melyen a Brémai Iskolai Bibliát oly könyvnek tüntették fel, mint a mely minden jogos követelményeknek megfelel s más aligha mulhatja felül,“ és a mikor „próbát tettek, . . . 31. szavazó közül 27 a brémai Iskolai Bibliára, 2—2 pedig Völker-Strack Bibliai Olvasókönyvére és a glaruti családi bibliára esett.“ Bereczky úrnak nem jutott eszébe, ezen értekezet történetéről írni; pedig ez tanúságos lett volna ő reá nézve. Kénytelen vagyok ezt is röviden elmondani. Németországnak legalább 1500—1600 vallástanára közül együtt volt 55; ezek mind örültek annak, hogy az oly sokáig vajudó ügyet épen egy bibliatársulat vette a kezébe, és ez örömmel nyíltan kifejezést adtak. Az értekezetnek egy tekintélyes tagja, Evers igazgató, a brémai könyv egyik szerkesztője, dicsérte ezt az új könyvet; ennek egy másik szerkesztője, Pullig tanár, volt az értekezetnek egyik előadója. Bereczky úr a leghivatottabb arra, hogy ennek az utóbbi körülménynek fontosságát méltányolja. És miután egy jelenlevő iskolai tanácsos arra figyelmeztetett, hogy mégis jó volna, ha valaki „a különböző munkák tényleges sajátosságait egészen nyugodt, objektív előterjesztésben összeállítaná,“ és miután ezt a munkát az egyik tanár

leges győzelme után a szerkesztők megengedték magoknak azt a nyilvánvalóan engesztelő és békítő nyilatkozatot: „Az a vita, hogy a Bibliai Olvasókönyv vagy Iskolai Biblia elnevezés jobb-e, csokély jelentőségűnek látszik nekünk“ (v. ö. a fenti nyilatkozatban: „igen gondosan megfontoltuk.“)

⁵⁾ A bibliai olvasókönyvek ellen, melyek az ifjúság oktatása egy szükségletének megfelelőnek, nem emelünk kifogást, ha a) a biblia szent tartalmát egyszerűen és hiven adják vissza; b) arra szorítkoznak, a mi az oktatásban szükséges; c) a biblia nyelvéhez, a mennyire lehet, ragaszkodnak; d) külsőleg is a tankönyv világos jellegét mutatják.

elvállalta (csak hónapokkal a gyűlés után teljesíthette feladatát!) Evers igazgató maga így zárja be jelentését: „Mivel tulajdonképeni szavazásra pro és contra nem lehetett gondolni, Evers igazgató ajánlatára legalább a már ma uralkodó hangulat megállapítását határoztuk el.“ Azután következett a „szavazás,“ melyet Bereczky úr említ csakhogy ő elhallgatja azt, a mit Evers megemlít: hogy 26-an, tehát a jelenlevők fele, nem akart nyilatkozni, a dícséret után sem; ellenben Bereczky úr megemlíti azt, a mit Evers elhallgatott, t. i. hogy ez a könyv fölülmulhatatlan! Így szokott Bereczky úr történetet írni és történeti tényekre hivatkozni. Jó lett volna, ha tovább is figyelemmel kíséri a Brémának sorsát. Mert az a gyűlés nem a multkor volt ám, hanem közel 9 év előtt (1894 máj. 24.) a mikor ama könyv még tényleg a legjobb volt és talán ma is az — a maga nemében t. i. mint Iskolai Biblia, vagy jobban mondva mint családi biblia, mert ezt a becsületes címet kellett volna már akkor is viselnie. De mennél jobb volt mint ilyen, annál veszedelmesebb. Egy theologus, a ki az egész ügynek elvi ellensége, azon Iskolai Bibliák között, melyek a teljes bibliának az iskolából és a családból való teljes kiszorítására vezetnek, mint legelső a brémait említi (l. Locke, Vollbibel, Schulbibel, biblia Lesebuch 1898;) és egy másik (Schlier) ugyanarról így ítél: „Ha ez egyszer bevezettetik, a bibliára magára nincsen szükség. Minek még a biblia, ha az iskolában és családban ilyen könyv nyert polgárjogot?“ (l. Müller, Bibel oder Schulbibel? 1896.) A németek némelyütt tapasztalták már, most Bereczky úr azt akarja, hogy mi is végig tapasztaljuk. Mindazok, a kik az új tankönyvvel ószintén azt akarják, hogy az a teljes szentírásba bevezessen, és nem azt, hogy attól véglegesen elzárjon, a brémai könyv ellen foglalnak állást. Vagy talán a brémai biblia fölülmulhatatlan voltának köszönhető, hogy Völker-Strack Olvasókönyve nyerte meg az engedélyt Württemberg (pedig ott van helyben készült olvasókönyv is, mely szintén már új kiadást ért.) Szászország, Bajorország, Poroszország és több más állam összes iskoláiban? És hogy ugyanezen Olvasókönyv 10 év óta minden esztendőben új kiadásban jelenik meg? Bereczky úr ezen egyházilag hozzánk legközelebb álló iskolákat nem vette figyelembe, hanem odaszegelte szemét Brémára, a hol Iskolai Bibliát talált, a

mely azonban már Hamburgban mint Bibliai Olvasókönyv használatos. És mivel ennek elvei a mieinkkel ellenkeztek, tehát azt az egyet fogadta el mintának, vagyis az ő szavai szerint: „Ez a Brémai Iskolai Biblia az, a mely nagyjában ugyanazon elvek szerint készült, mint a melyeket a tanügyi bizottság javasolt.

„Mindezekből kiviláglik, hogy“ Bereczky úrnak „fejtegetéseit és elveit csak úgy érthetjük meg, ha tudjuk, hogy azok nem egyebek, mint egy bizonyos Bibliai Olvasókönyvnek (valóságos nevén Iskolai Biblia, lényege szerint Családi Biblia) elavult magasztalásának „a megnyilatkozásai.“ Bereczky úr szememre lobbantja, hogy a „Fileon sokat hivatkozik a németekre.“ En egész általánosságban hivatkoztam a külföldi vita eredményére, ő hozott föl először részleteket; én egy tényre, az eredményre utaltam, ő hogyan szokott utalni és idézni, azt két példán már láttuk, alább még egygyel lesz dolgunk. De ha már reá kényszerített arra, hogy az általa felhozott külföldi példákat megvilágítsam, ha már alávettettem magamat ezen, higgye meg, az iskolai dolgozatok javításánál semmivel sem kellemesebb munkának: el is várhatom tőle a valóban „teljesen nyílt feleletet. Igazat mondott-e, Bereczky úr, a külföldi ilyenmű munkákról vagy nem? Ez az én kérdésem. S felelet helyett ne hivatkozzék megint valamely határozatra, mert most nem a magam vagy az Ön nézetéről van szó. Ilyenekben is ugyan az az előadó, a ki nemcsak ezen bizalmi tisztség hatalmának, hanem a vele járó fontos kötelességeknek is tudatában van, elvállalja a teljes erkölcsi felelősséget. Azonban még téves nézetet is védhet a jogi erővel bíró határozat. Amde a tényállással ellenkező történetet semmiféle bizottsági vagy közgyűlési határozat senkire reá nem decretálhat.

A kérdés fent vázolt történetéből a szives olvasóval együtt Bereczky úr is meggyőződhetett arról, hogy „a ki a dolgot érti, a ki tájékozódott a külföldi e nembeli viták felől (!) s a ki a dolog mélyére lát (!) az tudja, hogy Iskolai Biblia és Bibliai Olvasókönyv“ nem „ugyanegy dolgot jelentenek és hozzá tehetjük, hogy csak az egyik „egyszersmind Kis Biblia is.“ Mert az olvasókönyv a bibliából vett szemelvényeket tartalmaz és tankönyv; ellenben az Iskolai Biblia és még inkább a Kisbiblia olyan (többnyire vas-
kos) könyv, mely a teljes bibliát az iskolán ki-

vül is fölöslegessé kívánja tenni és ennek kiszorítását az iskolában csakis kezdi. Vajjon az irodalomtörténeti olvasókönyvnek, melyet a teljes irodalom „helyettesítése végett alkalmaznak az iskolában,“ szintén „Iskolai irodalom“ vagy „Kis irodalom“ legyen a neve? Világos, hogy a mikor látszólag a névért küzdünk, tényleg a lényegért harcolunk, melyet a név jelöl.

Abból a vázlatos történetből kitűnhetik egyúttal az is, hogy a kérdés nem olyan egyszerű, mint a minőnek Bereczky úr odaállítja. Nem jól mondotta egyik társam, hogy az előadó a kérdést nem túhegyre vette, hanem neki ment az „öreg fejszével?“ Nyilván számított arra a tapasztalatra, hogy az öreg fejsze mindig népszerűbb volt a boncztúnél. Ha azt akarná Bereczky úr, hogy maga az ügy hajótörést szenvedjen, nem kezdhetne volna célszerűbben. Nem kiméltre méltóak-e azoknak aggodalmai, a kik a tankönyv szükségességét most még nem tudják belátni? Bereczky úr persze olyanformán okoskodik, hogy, mivel az új könyv barátjai s ellenzői körülbelül egyenlő nagy számban vannak, minek volnánk még kiméletesek a névben, (a mely hozzá meg az egyedüli helyes név,) csak menjünk neki a dolognak — öreg fejszével. Abban különben megint téved, hogy a két tábor a külföldön is egyenlően nagy, mert ott legalább a Bibliai Olvasókönyvnek barátjai túlsúlyban vannak.

(Folyt. köv.)

BELFÖLD.

Folyó hó 19-én ünnepelte Főtiszt. és Mélt. Sárkány Sámuel a bányai ág. h. ev. egyházkerület püspöke születésének 80 ik évfordulóját.

Ünnep napja volt ez nap nem csupán az agg főpásztornak és nagyszámú családjának, de az egész Pilis községnek, kiváltképen a pilisi ev. egyháznak, mely szeretett lelkészét ünnepelte.

Az eleinte szűk családi körre tervezett ünnepélyt nagygyá, lefolyásában meghatóan széppé nevelte azon kifejezhetlen szeretet és tisztelet, mely az agg főpásztort körül veszi.

Az ünnepély lefolyása a következő volt:

Reggel ó óraker hangzottak el az első megszólalások, jelezve a nap rendkívüliségét, a melyre Pilis virradt. Az ünnepély 1/2 10 óraker vette kezdetét hálaadó istentisztelettel, melyet a főpásztor maga tartott, az egyház óhajára és kérelmére. Az

istentiszteletet megelőzőleg az egybegyűlt család nevében az ünnepelt fia ilenczfalvi Sárkány Jenő vezérkari százados üdvözölte a szeretetteljes férjet és apát. A templom zsúfolásig megtelt az ünneplők nagy számával. Egy reggeli énekvers és egy alkalmi énekvers eléneklése után oltár elé lépett az ősz főpásztor s rövid fohász után, szavakban egyszerű, de hatásában annál közvetlenebb és meghatóbb beszédet intézett tisztelőihez, gyülekezetéhez; szívből jött a beszéd s áthatotta a szíveket. Multba tekintő lelke eleven színekkel festette meg előttünk a képet, mely különösen 56 évi lelkipásztorkodását ez egyházban ábrázolja, kiterjeszkedve természetesen családi életének főbb mozzanataira is. Szép, könnyekig megható, végén az öröm kitöréseig lelkesítő volt e beszéd s koronája a hálaadó ima, mely ihletett ajkairól az egek urához szállott.

Istentisztelet végeztével következtek az üdvözlések. Mindjárt a templom küszöbén a pilisi hölgyek küldöttsége fogadta a kilépő főpásztort egy gyönyörű csokorral. A templomtól a parochiáig vezető út két oldalán ünnepélyesen öltözött lányok és ifjak képezték sorfalat s virágot szórak a közöttük elmenő szeretett lelki Atyjok lába elé.

A parochia, de még a tágas udvar is kicsiny volt a sok tisztelgő s az egyház híveinek befogadására, kiket nem a kíváncsiság, de a szeretet vezetett a templomból egyenesen a papi lakhoz.

A küldöttségek tisztelgésének sorát az egyház presbyteriuma nyitotta meg, mely tisztelendő Beregh Sámuel püspöki másod lelkész vezetése mellett járult a főpaphoz; ki üdvözlő beszéde kíséretében egy közgyűlési jegyzőkönyvi határozatot adott át, mint az egyház szeretetének és hálijának zálogát, a melyben ezen nap áldott emlékének megörökítése céljából az egyház a templomban lévő régi oltár és szószéknek helyére egy új oltár és annak megfelelő szószék emeltetésére kötelezi magát. Ezt követte a tanítói kar majd az iskolás gyermekek összeségének üdvözlése. Azután jött a r. kath. egyház küldöttsége plébánosával élén.

A rabbi, ki azután jött híveinek élén, jól mondta többek között, hogy ebben a korban, a midőn a középkor sötét szelleme mint hazajáró lélek ismét kísért s mitől sem irtózik, hogy a békében élők nyugalmát felforgassa, jól esik látni üdvözölni egy ilyen lelkipásztort stb.

Az egyházak küldöttségei után következett az albertaini község, majd a pilisi község képviselő testületének küldöttsége jegyzőik élén, ezek után a pilisi ipartársulat igen nagy száma. Az egész est bezárta a pestmegyei esperesség üdvözlése főesperesének nt. Török Józsefnek vezetése mellett.

Jó előre haladt már az idő a déli órákban, mire ez üdvözlések befejeződtek. Ekkor következett az ebéd ugyanésak a püspöki lakon, melyre a családon és a rokonokon kívül hivatalosak voltak még

a vidékről e napra ide jött tisztelők nagy száma, s a mely felett egymást érte a szebbnél szebb toaszt.

Az ünnepély záradékát fáklyás menet képezte. Talán sohasem ragyogott ily pompában Pilis szerény kis községe, a főúton minden ablak kivilágítva, a torony lampionokkal ékesítve, a torony erkélyén hatalmas transparent ragyogó messze világitó felirással „Eljen Sárkány Sámuel.“

A fáklyás menet végig a főúton hosszú sorokban vonult fel a paplak udvarára. Ott a helybeli dalárda énekelt először, azután Koren Márton p. titkár üdvözölte az agg főpásztort, majd ismét egy ez alkalomra szerzett énekvers eléneklése után az egész menet a vendéglőbe ment, hol a presbyterium, a városi képviselőtestület és az ipartársulat együttes bankettel fejezte be a sokáig emlékezetes napot.

Vallásos estély. A „Luther-társaság“ és a „Tabitha“ nőegylet javára fényesen sikerült vallásos estély tartatott folyó hó 17-én, szombaton este 7 órakor az ág. hitv. ev. egyházgyülekezet disztermében, (Sütő utca 4. sz.) A diszterem nagyon előkelő és válogatott közönséggel telt meg. Megnyitásként a magyar egyházi dalárda a tőle megszokott összevágó előadással énekelte el a „Hogyne dicserném az istent“ kezdetű szép Cnorál-t. Kaczián János ev. vallástanárr „A protestáns öntudat fejlesztése“ cím alatt magvas, eszmékben bővelkedő eszme-futtatást tartott a protestáns öntudat fejlesztésének módjairól, hivatkozva arra, hogy ez nemcsak felekezeti, de a protestáns érdekek szorosán összeeső nemzeti érdek. Ezután Feren-czy Margit és Mikolik Kálmán polg. isk. tanár harmóniumon és zongorán Wagner „Lohengrinz“-jéből adtak elő érett felfogásra valló művészi játékkal néhány részletet. A következő pont Glock Margit szavalata volt. K. Kass Géza „A fehér rózsa“ című versét szavalta el. Balogh Vilma éneke is kellemes szórakozást nyújtott az egybegyűlteknek. Gerzso Angela Rubinstein „Angyalok álma“ című szerzeményét játszotta zongorán, majd saját szerzésű, bájos poezissal teli szomorú magyar népdalaival ért el nagy hatást. Ifj. Por-koláb Gyula „A borsai mise“ cím alatt egy drámai részletekben bővelkedő érdekes elbeszélését olvasta fel. Az estélyt dalárda éneke rekesztette be „Hála legyen az Atyának“ című kardallal.

Lelkész választás. A mucsfai egyházközség Czipott Á. eddigi rókusi (szepesm.) lelkészt választotta meg lelkészéül.

A nagyszombati egyház múlt évi értesítője szerint — igen szép áldozatot hozott az által, hogy egy új — második lelkészi állomást szervezett s azt Albrecht Géza személyében be is töltötte. Pollacsek Részó tanító 25 éves tanítói jubileuma alkalmából szép ünnepséget ren-

dezett s azt értékes ajándékkal lepte meg. Született az egyházban 27 gyermek, konfirmáltatott 17, eskettetett 7 pár, úrvacsorával ét 590, temettetett 27, iskolába jár 83 gyermek, hivek száma 598, szórványokban 223, katonaság 105=926. Szegényei között 2053, árvái között 746 korona segély osztatott ki. Gyámintézetre gyűjtött 228 korona 31 fillert. Ezenkívül Zombornak 28, Erzsébetfalvának 8 koronát. Templomépítési alapja 1248 kor. 90 fill. A nőegylet 28 gyermeket ruházott fel 436 kor. költséggel. Ennek vagyona 8294 korona. Hajadonok gyűjtése harangra 100 korona. A jótékonycélú „fillér egyesület” 6 iskolás gyermeket ruházott fel. — Az előkészületek a templom, paplak és iskola építéshez folyamatba tetettek. Ha Isten segít 1905 ben szándékunk az alapkövet letenni. F.

Vallásos estély. Folyó hó 25 én tartatott meg Orosházán a harmadik vallásos estély, melyen két tanító előadta Luther és Eck lipcei vitáját, Kovács A. lelkész pedig felolvasást tartott a magyar biblia fordításról. — A szavalattal és énekkel egybekötött előadásokat nagy figyelemmel hallgatta a nagyszámú közönség.

Baptisták a miniszternél A budapesti baptisták egy küldöttsége kereste fel Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi minisztert. A küldöttség vezetője Pichler Győző orsz. képviselő, a baptisták nevében a baptista vallás törvényes elismerését kerte a minisztertől. Wlassics Gyula válaszában megígérte, hogy a küldöttség kérését tanulmány tárgyává fogja tenni.

Lelkész választás. A homok bődögei ág. hitv. ev. egyház Kiss Lajos lelkész üreadedésben levő lelkészi állását f. é. elején töltötte be, a mikor is a hivek egyhangú lelkesedéssel Tóth Kálmán pápai segédlelkészt kiáltották ki lelkészüknek.

KÜLFÖLD.

A szász királyság ev. tartományegyháza értekezleti életéből megemlítjük az őszi chemnitzit, a melyen Meyer zwickauai superint., az osztrák „Los von Rom” mozgalomnak ez az alapos ismerője elnökölt. Előadást tartott Bousset tanár Göttingából, a zsidó apokalyptikáról, annak vallástörténeti állásáról s az új-zövetségre való jelentőségéről és Kröber lipcei lelkész „a katonák lelképásztori gondozásáról.” Utóbbi szakembereket óhajt a szolgálataira, az az olyanokat, a kik közvetlen közletről ismerik a katonák vallásos erkölcsi gondolatvilágát és sürgette a katonák lelkészi gondozásának szélesebb alapokon való újabbi szervezését. Ugyancsak az értekezleten a lelkészek javadalmazásának kérdésével is foglalkoztak, s annak maximumát 30 évi szolgálat után 5400 márkában

állapították meg, míg az államkormány — tudjuk — csak 4000 márkát volt hajlandó elfogadni. Az egyházi értekezlettel kapcsolatban a felsőbb iskolák vallás tanárai is értekezletet tartottak, a melyen vallás pädagogikai és a vallás tanári hivatással szorosán összefüggő kérdések tárgyalattak behatóbban. Így többi között Hennig zwickaui főgimn. tanár „az izraelita = zsidó megjutalmazás hitét” fejtegette „a keresztyén vallás oktatás körében.” Föltűntette e tekintetben az ó- és új-zövetség mélyreható különbségét, s izraelita vallásos alakjának külső jogi felfogását, a miért is az elemi vallás oktatásnál mellőzendő s a felsőbb fokozatokon vallástörténeti alapon, mint a keresztyén eszmék előkészítő foka tárgyalandó. Érdekesebb statisztikai adatok: Az egyházi alapítványok és hagyományok összege 1.118.510 márkáról 1.900.127 márkára emelkedett, mely összegből 1007.184 márka betegápolásra szólt. A kollekták 168.662 márkáról 178.273 márkára emelkedtek, úgy hogy fejenként 4, 5 fillér esik 1 személyre. Az egyházi áldozatkészség főleg a Gusztáv Adolf egyesületi s az Evang. Bund céljainak felkarolásában és hathatós támogatásában nyilvánult. Vannak oly dékáni kerületek a szász ev. tartományegyházban, a melyek egészben vagy részben magukra vállalták az osztrák evang. vikáriusok javadalmazását, a mi mindenesetre örvendetes dolog s az ev. hitbuzgóságnak a jele. Az egyházi állapotok a mieinkhez viszonyítva eléggé kedvezőnek mondhatók. E tekintetben nálunk a cura pastorálisra még igen sok feladat vár a megoldásra, s itt csakis az intenzívebb belmissziói munkásság vezethet sikerre.

Amerikában és Kanadában évek óta uniói törekvések észlelhetők. Amerika különböző prot. egyházi testületei évek óta érzik a szorosabb tömörülésnek szükségességét. Kölcsönösen látogatják egymás értekezleteit és eszméket cserélnek a legbarátságosabb módon a tömörülés végrehajtására. Így p. o. élénk levelezéseket folytatnak az unió érdekében a kongregationalisták, a szabad baptisták és a methodista egyházi közösségek. Az elmúlt évben főleg az ú. n. „United British Church” vette kezébe az ügyet és barátságos átiratokban egyengette az egyesülés útját. De nemcsak a methodismus, hanem a presbyterianus egyházközösségekben is igen erős az unióra való hajlandóság, s e tekintetben több ízben is értekezleteket tartottak. S ugyanazokat a jelenségeket észlelhetjük Kanadában is. Itt is a methodisták kezdeményezték a dolgot, sőt mi több, maga az anglikán egyház is rokonszenvez itt az unióval. Szép eszme az amerikai protestantismus egységének az eszméje, a melyről tudvalevőleg már Nippold jénai tanár is elmélkedett nagyszabású „amerikai egyháztörténetében.”

Franciaországban a pápas rendekről s

az 1901. rendi törvény körüli parlamentáris küzdelmekről érdekes és tanulságos dolgokat közöl Hoffet kurzeli lelkész, a minap megjelent hasonlatgyű művében. Arról értesülünk ugyanis, hogy az 1815. évnél 1 630,000 frankot tevő állami közoktatásügyi tárcája a múlt évben 208.584,561 frankra emelkedett. A szabad kath. elemi iskolákat a jelzett évben 1.603,428, a nyilvános állami iskolákat ellenben 4.650,149 tanuló látogatta. A kongregációk javainak értéke volt az 1880. évben 712.538.000, s az 1900. évben már 1,071.775,000 frank. E számadatokból kiviláglik, mily elkeseredett küzdelem folyt a pópás rendek részéről az 1901 július 1. törvény körül a parlamentben s azonkívül Combes ellen, kinek kormánya tudvalevőleg a rendeket tiltotta s az egész vonalon fölvetette a harcot a hazafiatlan klerikalizmus ellen. Érdekesek a műnek ama részletei is, a melyek „a küzdelmek jellemzésével” foglalkoznak. Végül egy figyelemreméltó megjegyzéssel fejezi be Hoffet, a német viszonyokra célozva, a maga tanulságos fejtegetéseit. Azt mondja ugyanis, hogy a jezsuita atyák s a velök rokon rendek tagjai és azok barátai nemsokára nem csupán a sociáldemokratáknak és némely szabadelvű köröknek, hanem a jobb tízezerek finom salónjainak is „védő angyalai” lesznek. Ezek az okos és ügyes páterek majd gondoskodnak arról, hogy Németországban is érezzék a francia államiséget máris romboló hatásukat. A centrum-párt baját majd követni fogja „der Ordensjammer.” Még más népfenntartó erők is vannak és nem csupán a kereskedelmi és vámszerződések, a páncélos hajók s a mindent megemészítő militarizmus ágyúi. Azok az erők a nemzeti tényezők egyetértése, a szellemi és lelki tehetségek szabad érvényesülése, az anyagi erők fokozása s a népéletnek az atyák ideáljaihoz való ragaszkodása. Azok a vatikáni szellemű diplomaták nem hús a mi húsunkból és vér a mi vérünkben. Luther az a német próféta és a népéletet nevelő és fejlesztő reformátor, a kitől a rendek mozgolódásaival szemben tanulniok kellene napjaink diplomatáinak.

Temple canterbury-i érsek s Anglia primásának dec. 23. elhunytában nagy halottja van az anglikán protestantizmusnak. Szül. 1821-ben, s 1859. óta igazgatója volt a nagyhirű pädagogiumnak Bugby-ben. Sokat szenvedett a miatt, hogy rokonszenvezett Gladstone terveivel, az angol egyház állami jellegének Irlandban való megszüntetésében, s igen sok megtámadatásnak volt kitéve heterodoxiája s a miatt, hogy Gladstone 1869-ben exeteri püspökké nevezte ki. Fölavatása alkalmával egy püspök is tiltakozott az ő kinevezése ellen. Ritka akaraterejénél s bámulatos tudásánál fogva mielőbb ellenségeit is megtudta nyerni a maga részére. 1885-ben londoni püspökké s 1896-ban canterbury-i érsekké nevezték ki. A ritualizmus

szertelenségeivel szemben a yorki érsekkel egyetemben a tömjénnek szertartásos használatát s az úrvacsorai elemek használaton kívül való ú. n. rezervációját megtiltotta. Alapos ismerője volt Anglia alsó, közép és felsőbb iskolaügyének s az új angliai iskolai törvény megalkotására is igen nagy befolyása volt. A tudományos theológia terén nem működött, de egyháztársadalmi téren, főleg a mértékletességi mozgalom előmozdítása terén igen nagy munkásságot fejtett ki. Angol természeténél fogva előkelő és sikeres harcosa volt a gyakorlati kereszténységnek. Nagy szónoknak is hírében állott.

A schwarzburg-rudolstadt-i hercegség államkormánya is foglalkozott a lelkészi javadalmazások megjavításának a kérdésével. Eddigi fizetésük 2100—3600 márka között változott, mi mellett azonban a fizetésben a lakáspénz a városokban 10, s a falvakban 6%-al szerepelt, úgy hogy valójában a fizetésük csak 1974—3240 márkára tehető. Már pedig 25 évi szolgálat után a bírák fizetése 2800—5500 s a tanároké 2500—5000 márka. Sőt összehasonlítás kedvéért még megemlítjük, hogy a kataszteri felügyelők fizetése 3—4000, az adóhivatali előljáróké 2800—3800, s a titkárok és könyvelőké 2400—3600 márka. A kormány most a lelkészek fizetését 2100—3600 márkáról 2100—4000 márkára tervezte, — a törvényjavaslat azonban a sociáldemokraták és szabadelvűk makacs ellentállása miatt megbukott, illetve dec. 17. a kormány által visszavonott. Így hát a hercegség ev. lelkészei hosszú időre egy reménynyel szegényebbek.

A modern theológia evangelizációjának a kérdésével foglalkozott a theológiától és az egyháztól idegenkedő művelt laikusok megnyerése reményében Weissel bonni theol. tanár egy hosszabb felolvasás — cykluson A modern világnézetnek s a keresztényen egyháziasságnak lehető összeegyeztetésére törekedtek az ő felolvasásai. Névszerint 6 előadást tartott a következő kérdésekről: 1. Strauss D. Fr. és Jézus életének tudományos kritikája; 2. Renan Jézus élete s a liberalizmus; 3. Jézus mint sociális reformátor; (Wagner és a socialisták ellen;); 4. Jézus mint buddhista (Schopenhauer és Nietzsche ellen;); 5. Tolstoi evangéliuma; 6. A történeti Jézus és a jövő. Végül egy 7. ik előadásban még a modern theológia követőinek állását ismertette az egyházban és a közösségi életben. Őszintén örvendünk az ilyen felvilágosító és tájékoztató jellegű theol. előadásoknak a műveltek körében, mert szükségesnek és üdvösnek valljuk a theológia s a modern eszmevilág összeegyeztetésére való törekvést. S aztán helyes az apologétikai cél is a művelt laikusoknak az egyház részére való megnyerése tekintetében. Nyer vele a tudomány, az élet és az egyház egyaránt. Annál kínosabbán ériatott Stöcker lapjának kirohanása a modern theológia ellen.

a melyben többi között az a türelmetlen tétel olvasható: „Ritschl theológusai nem ev. theológusok, hanem csak a Ritschl-féle szekta theológusai s a Ritschliánusok épen nem tarthatnak igényt arra, hogy ev. keresztyéneknek tekintessenek.“ Ez a hang Rómának a hangja egy prot. főpap tollával kifejezve!

Eperjes.

Dr. Szlávik Mátyás.

IRODALOM.

Eszményképek címen apró, gyermekeknek való történeteket adott közre Sass Béla, budapesti vallásnár, a „Szabad Sajtó“ főszerkesztője. Ára 20 fillér. Megrendelhető a „Szabad Sajtó“ kiadóhivatalában, Budapest V. Rudolfrakpart 21. Ajánljuk a kis füzetet lelkészeink és tanítóink szíves figyelmébe.

TEMETŐ.

Ebenspanger János.

Egyházunk egyik hű fiát, tanügyünk jeles bajnokát szólította el folyó évi január hó 24-én az Úr akarata az élők közül. Ebenspanger János, a felsőlövői ág. hitv. ev. tanintézetek cz. igazgatója és képezdei főnöke, a vasdobrai egyházközség felügyelője egy hónapi súlyos betegség után életének 58 ik esztendejében jobblétre szenderült. Négy évtizeden át tartó nyilvános működése által mint tanár és tanügyi író nevét széles körökben ismertté és tiszteltté tette. Mély megindulást fog kelteni azért mindenfelé a lesújtó hír, hogy a kiváló tanférfit, ki még alig egy hónapja vidáman, erőtől duzzadva végezte az egyház és haza javára áldásos munkáját, nincs többé az élők között.

Az elhunyt főbb életrajzi adatai a következők:

Született 1845. május 3-án Kukméron. Az elemi iskolát itt és Körmenten elvégezvén, 1859-ben a felsőlövői tanítóképzőintézet növendéke lett. Ugyanitt nyert 1863-ban tanítói oklevelet. Az 1863—1872. közti években Rábafüzesen, majd Szemesen, Lugoson, végül Lieblingen volt alkalmazva, előbb mint segéd, később mint rendes tanító. 1872-ben az a kitüntetés érte, hogy a közoktatási mi-

nisterium a németországi iskolák tanulmányozására küldte ki. Ezután 5 évig a temesi kir. tanfelügyelőségénél volt tollnok. Végre 1877-ben Felsőlövőre került tanárnak és képezdei főnöknek, mely hivatalát ritka kötelességudással és lelkesedéssel egész haláláig hiven betöltötte. Negyedszázados tanári működése nemcsak a felsőlövői tanintézetekre, hanem egész hazai tanügyünkre áldásos volt. Apostola volt ezen a nemzetiségi vidéken a magyarság ügyének.

Legtöbbet természetesen tanintézete köszönhet neki. Annak szép fejlődése és megszilárdulása jórészt az ő nevéhez fűződik. A hála ezért mir életében mutatkozott iránta. Az 1888. évben igazgató-helyettes lett, 1902-ben pedig — felsőlövői működésének 25. évfordulóján — az igazgatói címet kapta.

Jelentős irodalmi munkásságot is fejtett ki. Nagy számú munkái közül nevezetesebbek: Vasvármegye leírása. Hazai történelem. Költemények Kis magyar nyelvtan. Német nyelven is több tanügyi és ifjúsági irat, úgy szintén költemény jelent meg tollából.

Betegeskedése a karácsonyi ünnepek alatt kezdődött. Régi baja, a vesebaj döntötte ágyba. Sem az orvosi tudomány, sem övéinek szeretetteljes ápolása nem tudta őt megmenteni többé. E hó 24-én reggel 1/45 órakor váltotta meg szenvedéseitől a halál. Özvegye és két gyermeke siratják gyászos kimúltát; az utóbbiak egyike, Jolán, Klemens Traugott János eperjesi tanár neje, a megboldogultnak első házasságából származik, a másik, a négy éves Ilonka, második nejétől immár megtört szívű özvegyétől, Frölich Ilonától született.

Kihűt tetemeit folyó hó 26-án, hétfőn helyezték a felsőlövői sirkertben örök nyugalomra.

Áldott legyen emlékezetel!

A mezőberényi I. ker. ág. hitv. ev. egyház közönsége fájdalommal tudatja szeretett lelkipásztorának: nagytiszteletű Dax György lelkész úrnak munkás, életének 47-ik, hűséges lelkeszi szolgálatának 21-ik évében, hosszú szenvedés után történt gyászos elhunytát.

ÜZENETEK

J. L. Nyolc számot elküldtem, a többivel nem szolgálhatok. Az ár a lap homlokán olvasható. — G. H. A legközelebbi számban megjelenik.

Második

**Javított kiadásban
jelent meg**

RAFFAY SÁNDOR
pozsonyi ev. theol. akad. tanárnak

EV. KONFIRMANDUSOK

KÁTEJÁ
című tankönyve.

Ára kötve 40 fillér.
Megrendelhető:

VERES LAJOS
könyvnyomdájában Orosházán.

Minden 10 példányra 1 ingyen példányt küld a kiadó. A munka használhatóságát mutatja, hogy rövid 2 év alatt az első kiadás teljesen elfogyott. A szerző a munka értékének emelése végett az új kiadásban a munkát használó lel. észektől bekért megjegyzések tekintetbe vételével dolgozta át.

Az Evang. Egyház és Iskola 200 k. pályadíját ez a mű nyerte meg.
9 2-1

Magvakból a legjobbbat!
Növényekből a legszebbet!
Fákbaól a legnemesebbet!

tartalmaz:
— az új, nagy képes főnévjegyzék —

Mühle-féle

„Kertészeti Értesítő”

1903. évre, leírásokkal; sokféle kerti könyvet pótol, az egyedüli a maga nemében s kívánatra bérmentve megküldetik.

Postacsomagok 5 korona értéken felül, csomagolás felszámítása nélkül bérmentve szállítatnak.

Mühle Vilmos
8 5 - 1 cs. és kir. udvari szállító

Temesvarott.

**Magyarország legrégebbi egyházi
szerek és zászlók gyára**

Oberbauer Alajos Utóda

Lózszt főherceg ő cs. és kir. fensége és Klótild főherceggasszony ő cs. és kir. fensége udv. szállítója.

Gyár és raktár: BUDAPEST, IV., Váci-utcza 17.
Alapítottatott 1863-ban. Ötször kitüntetve.

Ajánlja **egyházi szerekből dúsan felszerelt nagy raktárát**, mely bővelkedik érc- és faárúkban stb. Urasztali és szószékterítők, kenyértakarók a legegyszerűbb kiviteltől a leggazdagabb aranyhímzéssel ellátott kivitelig. — Aldoztató kelyhek, borkancsók, keresztelőkancsók chinaezüst vagy próbazeüstből. Oltárképek, keresztelők medenczék, oltár gyertya tartók stb.

Arjegyzékek és költségtervezetek díj- és bérmentesen küldetnek. 12-2.

Elkész és tanító urak szives figyelmébe.

Kaphatók nálam
ISKOLAI ANYAKÖNYVEK.
ISKOLAI NAPLÓK

és
MULASZTÁSI NAPLÓK,
továbbá
**KERESZTELESI, ESKETÉSI ÉS HALÁLOZÁSI
ANYAKÖNYVEK**

és
KIVONATOK

s vállalkozom bármily nagy terjedelmű
MŰVEK,
JEGYZŐKÖNYVEK és ISKOLAIKÖNYVEK,
végre
ROVATOS IVEK
elkészítésére.

A megrendelt tárgyakat kívánatra bekötve szállítom.

VERES LAJOS Orosházán.